

Programma van maatregelen Temse – Clement D’Hooghelaan Fase 2

Liesbeth Claessens

Temse
2018

Gemotiveerd advies

Er werd een bureauonderzoek (projectcode: 2017A160) uitgevoerd, dat aangeeft dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent en er bijkomend archeologisch onderzoek nodig geacht wordt in het kader van de geplande vergunningsaanvraag. Op basis van de gebruiksevolutie van het terrein kon mogelijk nog een goed bewaard bodemarchief voorkomen onder de parking, paden en groenzones, aangezien de versturende impact van deze werken niet gekend was. De zone van de huidige bebouwing is echter onderkelderd tot een diepte van ca. 1,80 m. Hier werd geen bewaard bodemarchief meer verwacht. Het onderzoek liet echter niet toe de archeologische verwachting op dat moment te specificeren. Op basis van archeologische waarden in de omgeving, diende rekening gehouden te worden met de mogelijke aanwezigheid van waardevolle archeologische resten uit de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Sinds de 18de eeuw bleek het onderzoeksgebied op basis van de geraadpleegde historische kaarten steeds in gebruik te zijn geweest als akkerland en grasland. Het terrein werd pas in recente tijden bebouwd.¹

De uitvoering van een proefsleuvenonderzoek gebeurde via een uitgesteld traject met een Programma van Maatregelen bij het bureauonderzoek. Er diende wel afgeweken te worden van het vooropgestelde proefsleuvenplan, aangezien de brandweg en doorgang voor ambulances en leveranciers van het ziekenhuis en woonzorgcentrum steeds moeten gevrijwaard worden. Het onderzoeksgebied werd opgedeeld in twee zones, om gefaseerd onderzoek te kunnen doen in functie van enkele voorbereidende ingrepen voor de geplande werken. Dit gemotiveerd advies geldt voor de zone van fase 2.

Het proefsleuvenonderzoek in de zone van fase 1 geeft reeds een idee van de mogelijke graad van verstoring onder de parking en overige verhardingen. Er bleken ook veel meer kabels en leidingen aanwezig te zijn binnen het onderzoeksgebied dan op voorhand was geweten. Aangezien de meeste van deze nutsvoorzieningen nog in gebruik zijn, diende hier tijdens fase 1 voldoende afstand van genomen te worden, om beschadiging tijdens het graven te vermijden. Hoewel in het uiterste westen van de parking het bodemarchief volledig verstoord is, kan er over de zone van fase 2 nog niet met absolute zekerheid gesteld worden dat er hier geen goed bewaard bodemarchief meer aanwezig is. Hier dient nog verder vooronderzoek te gebeuren door middel van een proefsleuvenonderzoek, rekening houdend met de aanwezige nutsvoorzieningen en een te vrijwaren doorgang voor ambulances en logistiek verkeer.

¹ Reyns/Smet 2017, 13-26

Programma van maatregelen voor uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem

Administratieve gegevens

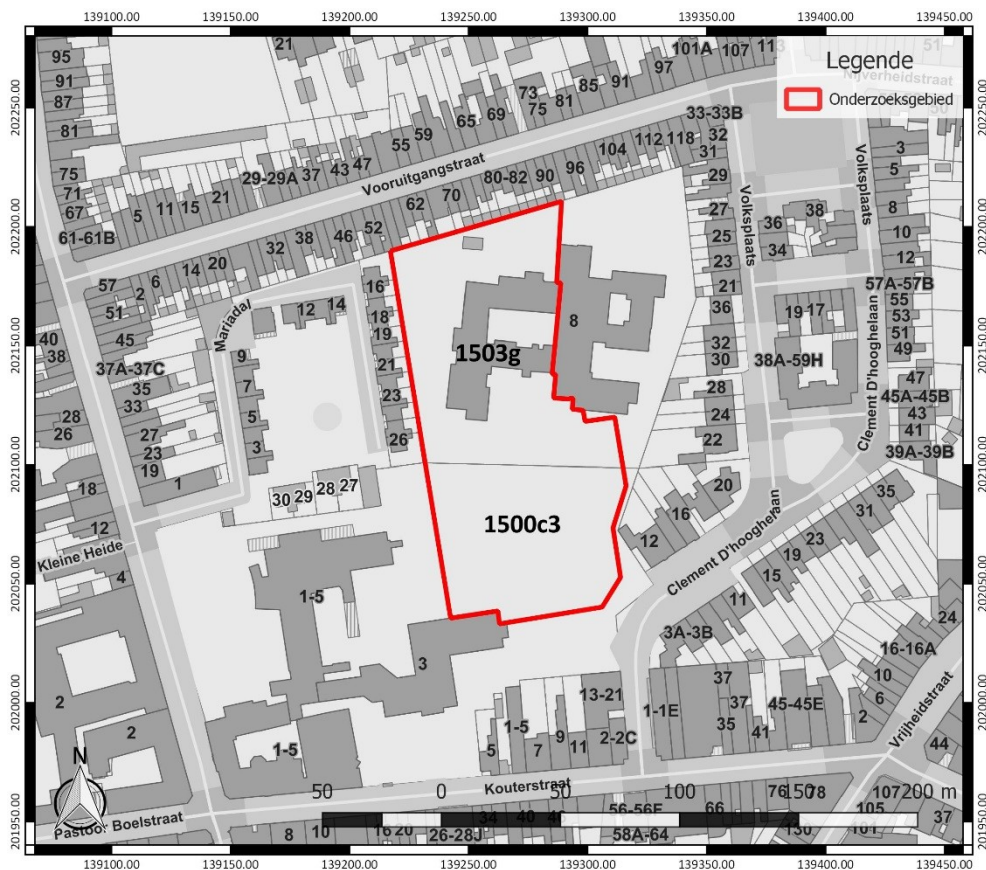
Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Oost-Vlaanderen, Temse, Temse, Clement D'Hooghelaan 8, de Reiger

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 139217, 202190
- 139241, 202035
- 139305, 202040
- 139289, 202210

Kadastrale percelen: Temse, Afdeling 2, sectie D, nummers 1500c3 en 1503g

Kadastraal plan:

Figuur 1: Kadasterplan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Aanleiding van het vooronderzoek

Zie hoofdstuk 2.3.2 van het verslag van resultaten.

Resultaten van het vooronderzoek zonder ingreep in de bodem

Zie hoofdstuk 2.4.4 van het verslag van resultaten.

Vraagstelling en onderzoeksdoelen

Doelstelling van een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem is nagaan of archeologische niveaus aanwezig zijn in het projectgebied en op welke diepte, om een verdere inschatting te kunnen maken van de verstorende impact van de geplande werken. Ook dient het uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem uitspraken te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site binnen het onderzoeksgebied en over het potentieel op kennisvermeerdering.

Volgende onderzoeksvragen dienen te worden behandeld:

- Op welke dieptes bevinden zich relevante archeologische niveaus?
- Waar ligt/lag de hoogste grondwaterspiegel?
- Zijn er nog intacte bodems aanwezig?
- In hoeverre is de oorspronkelijke bodem (sub)recent verstoord?
- Zijn archeologische sporen aanwezig binnen het onderzoeksgebied en zo ja, wat is de precieze afbakening ervan in de ruimte en in de tijd?
- Kunnen relevante archeologische sporen nog bewaard zijn onder de bestaande kelder?
- Wat is het type vindplaats (bewoning, begraving, ...), aanwezig binnen het onderzoeksgebied?
- Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen archeologische sporen?
- Wat is de bewaringstoestand van de aangetroffen materiële cultuur?
- Wat is de potentiële kenniswinst van een eventuele opgraving?
- Is er mogelijkheid tot behoud *in situ* en zijn er eventuele maatregelen nodig om aan het behoudsprincipe te voldoen?
- Indien behoud *in situ* van het archeologisch erfgoed onmogelijk of onwenselijk is in het kader van de geplande bodemingrepen: kan een afbakening gemaakt worden van bepaalde delen van het terrein die voorafgaand aan de werkzaamheden moeten onderzocht worden?

Onderzoeksmethode

De keuze van de methode voor verder vooronderzoek wordt gebaseerd op de volgende vier criteria:

1° is het MOGELIJK deze methode toe te passen op dit terrein?

2° is het NUTTIG deze methode toe te passen op dit terrein (levert het iets op)?

3° is het overdreven SCHADELIJK voor het bodemarchief deze methode toe te passen op dit terrein?

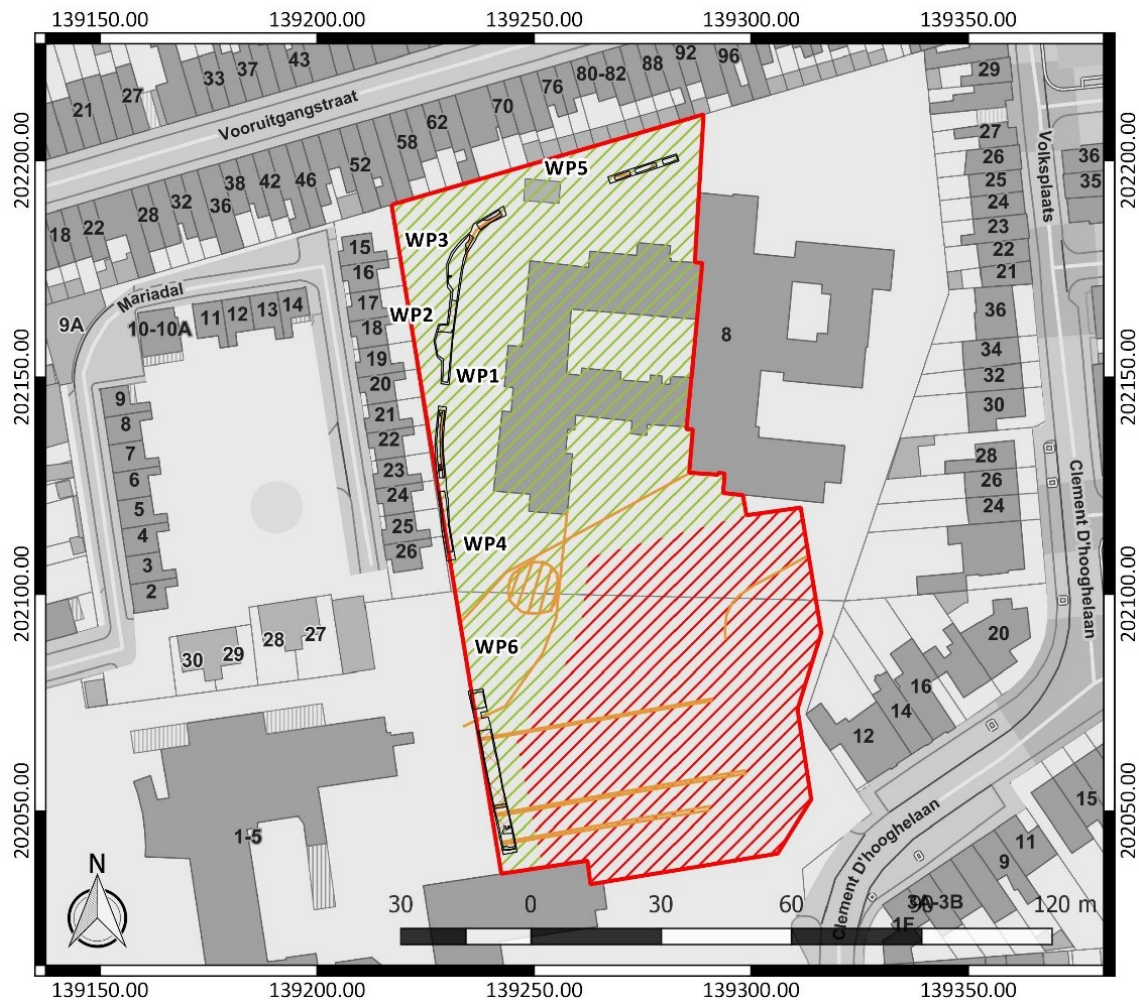
4° is het NOODZAKELIJK deze methode toe te passen op dit terrein (kosten-batenanalyse)?

Veldkartering is niet aangewezen omwille van de aanwezige bebouwing, verharding en begroeiing. Geofysisch onderzoek is evenmin opportuun, omdat het geen informatie verschaft over de datering en de bewaringstoestand van de aanwezige sporen. Gezien de aanwezige verhardingen op het terrein is duidelijk dat wel wat bodemingrepen plaatsgevonden hebben. Verwacht wordt dan ook dat de bovenzijde van het oorspronkelijke bodemprofiel in meer of mindere mate verstoord is. In combinatie met de resultaten van het archeologisch vooronderzoek ter hoogte van fase 1 kunnen we besluiten dat de kans klein is dat op het terrein nog een goed bewaarde steentijd artefactensite aanwezig is. Daarom zijn landschappelijk booronderzoek en andere booronderzoeken gericht op steentijd artefactensites weinig zinvol.

Een proefsleuvenonderzoek is de meest aangewezen methode om na te gaan of op het terrein nog een waardevolle archeologisch vindplaats aanwezig is. De onderzoeksmethode laat een goed ruimtelijk inzicht toe en kan een inschatting maken van de aard, de datering en de bewaringstoestand van de aanwezige sporen. Een site zonder complexe verticale stratigrafie wordt verwacht.

De onderzoekszone van fase 2 beslaat steeds een oppervlakte van ca. 4546 m², zoals die afgebakend is op basis van het uitgevoerde proefsleuvenonderzoek van fase 1 (Figuur 2).

De onderzoeksdoelen zijn succesvol bereikt wanneer de vooropgestelde onderzoeksvragen en de bijkomende onderzoeksvragen die opgesteld worden naar aanleiding van elk assessment beantwoord zijn.

Figuur 2: Situering van het onderzoeksgebied met aanduiding van de zone van fase 1 (groen, geen verdere maatregelen nodig) en de zone van fase 2 waar nog bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig is (rood), geprojecteerd op het GRB (www.geopunt.be)

Onderzoekstechnieken

De geplande bodemingrepen hebben een verschillende verstoringsdiepte van maximaal ca. 3,6 m onder het maaiveld. Ook dient in het kader van de geplande werken rekening gehouden te worden met de invloed van compactie. Daarom dient het bodemarchief onderzocht te worden totdat alle aardkundige eenheden onderzocht zijn waarin archeologische sites in primaire positie kunnen voorkomen, die relevant zijn voor de vraagstellingen van het onderzoek, of tot een diepte van maximaal 4 m onder het maaiveld. Voorafgaand moet de aanwezige verharding minstens ter hoogte van de proefsleuven uitgebroken worden. Dit dient omzichtig te gebeuren om het bodemarchief zo weinig mogelijk te verstoren, en dient te gebeuren onder begeleiding van een archeoloog. Er dient rekening gehouden te worden met de aanwezige kabels en leidingen.

Proefsleuvenonderzoek

Voor de gehanteerde onderzoekstechnieken is hoofdstuk 8.6 van de Code van Goede Praktijk van toepassing. Er is sprake van een site zonder complexe verticale stratigrafie. Door middel van proefsleuven en kijkvensters wordt 12,5% van het terrein onderzocht, aan de hand van proefsleuven van 3 m breed. Door middel van proefsleuven dient minimaal 10% van het onderzoeksgebied onderzocht te worden. Een sleufbreedte van **3 m** is nodig om het beoogde percentage van het onderzoeksgebied te onderzoeken.

Kijkvensters worden aangelegd over een oppervlakte van 2,5% van het onderzoeksgebied. De inplanting van kijkvensters wordt bepaald tijdens het veldwerk, in functie van nader onderzoek van aangetroffen archeologische sporen. De kijkvensters en/of dwarsseuven moeten voldoende groot zijn om de onderzoeksvragen te kunnen beantwoorden. De zijden van de kijkvensters meten maximaal de afstand tussen twee sleuven. De proefsleuven worden aangelegd op het bovenste archeologische niveau waarop grondsporen te zien zijn.

Aangezien de aanwezigheid van enkele kabels en leidingen nog niet gekend was voor de aanvang van het onderzoek, en ook de nog in gebruik zijnde riolering onder de parking een grote verstorende impact heeft gehad op het bodemarchief, kunnen we besluiten dat het vooropgestelde proefsleuvenplan voor fase 2 uit het Programma van Maatregelen dat opgemaakt werd op basis van de resultaten van het bureauonderzoek niet meer de geschikte methode is om de bewaringstoestand in deze zone te controleren. Daar bovenop komt nog dat er steeds een doorgang moet vrij blijven voor ambulances en de leveranciers van het ziekenhuis en woonzorgcentrum. Daarom zullen de vooropgestelde proefsleuven ingekort moeten worden ter hoogte van de nog in gebruik zijnde leidingen en de te vrijwaren doorgang.

Er is nog één plaats waar er een grotere kans op een goed bewaard bodemarchief is, namelijk in het uiterste oosten van het terrein in een groenzone. Rekening houdend met de aanwezige gasleiding die langs de rand van het perk loopt, kan hier nog een sleuf en/of kijkvenster worden gegraven. Om uitsluitsel te krijgen of het bodemarchief ter hoogte van de volledige parking – op basis van de resultaten van fase 1 - dusdanig verstoord is dat geen relevante archeologische sporen meer te verwachten zijn, dient minstens nog één proefsleuf in de zone ter hoogte van de parking aangelegd te worden. Echter, door de aanwezige rioleringen en leidingen is het niet opportuun om deze te graven in de richting waarin het oorspronkelijke sleuvenplan voorzag. Daarom wordt voorgesteld om in eerste instantie bovenop de proefsleuf ter hoogte van de groenzone ook één oost-west georiënteerde sleuf aan te leggen (Figuur 3, donkerblauw), om zo tussen de rioleringen te blijven en op deze manier over de volledige breedte van de parking te kunnen controleren of er nog plaatsen met een betere bewaring van het bodemarchief voorkomen.

Indien er onder het oostelijke deel van de parking wel nog een goed bewaard bodemarchief aangetroffen wordt, dienen nog bijkomende sleuven getrokken te worden om ruimtelijk inzicht te verkrijgen in de uitgestrektheid van het goed bewaarde bodemarchief (Figuur 3, lichtblauw). Om de bewaringstoestand van de bodem af te wegen, dient een vergelijking gemaakt te worden met de vastgestelde bodemopbouw en de dieptes van het archeologische niveau zoals die ter hoogte van werkputten 1-5 van fase 1 vastgesteld is. Samen gaat het dan om 12,5 % van de te onderzoeken zone van fase 2 die aan de hand van proefsleuven nog onderzocht moet worden.

Figuur 3: Inplanting van de uit te voeren proefsleuven (donkerblauw) en de bijkomende proefsleuven in geval van een goed bewaard bodemarchief (lichtblauw) binnen de zone van fase 2 (rood gearceerd), weergegeven op de kleurenorthofoto (www.geopunt.be)

Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk

Er zijn momenteel geen afwijkingen voorzien ten aanzien van de Code van Goede Praktijk. Eventuele afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk die zich voordoen tijdens de uitvoering van het verdere archeologische vooronderzoek van fase 2 moeten in de nota gemotiveerd worden.

Bibliografie

Haneca, K./S. Debruyne/S. Vanhoutte/A. Eryvnc, 2016: *Archeologisch vooronderzoek met proefsleuven. Op zoek naar een optimale strategie*, Brussel.

Reyns, N./V. Smet, 2017: *Archeologienota Temse – Clement D'Hooghelaan*, Temse (Rapporten All-Archeo bvba 430).